

ԱՐԶԵՐԱՆՔՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՆՊՐԵՆ

Ես ուրախացայ, երբ նորերս կարգացի, թէ փարիզի Պատերազմի ինստիտուտում մի նշանաւոր գիւտ են արել, այն է՝ գտել են փթախտը, զանգրէնը բժշկելու միջոց:

Ուրախացայ, որ մարդիկ նոր հնար են ձեռք բերում այդ մահաբեր հիւանդութեան դէմ էլ: Միւս կողմից մտածմունքներ, խոհեր պաշարեցին ինձ. ինչ երջանիկ կը լինէինք, եթէ հանձարեղ մէկն էլ գտնէր ու փրկարար գիւտ անէր ոչ թէ անհատական զանգրէնից փրկելու, այլ այն զանգրէնից, փթախտից, որից տառապում են ամբողջ հասարակական մարմիններ, համայն ազգային հաստատուններ:

Երկար ու ձիգ դարեր փթախտը շարունակ հիւծել, քայքայել է հայութեան մարմինը. դա քաղաքացիականութեան ընթանման իսպառ քաջակայութիւնն է, կօլիկտիւ համագործակցութեան զգացմունքի չգոյութիւնն է. հասարակական գործունէութիւնն անհատական փառամոլութեան կամ նեղ կուսակցական շահախնդրութեան ասպարէզ դարձնելն է...

Այդ է ապացուցանում մեր ամբողջ դարաւոր պատմութիւնը. այդ է ցոյց տալիս ներկայ պատմական ժամանակը:

Մեծ փորձութիւնների այս շրջանում, հայկական ձգտումների այս վայրկեաններում, երբ բոլոր մեր ոյժերը պիտի լարեն իրենց ամբողջ թափով, պիտի հաւաքեն ի մի, մեկ, որպէս մի ժողովրդի, հարկաւոր է գիտակցել ինքզինք, հարկաւոր է որոշել մեր դրութիւնը շրջապատ իրականութեան մէջ և՛ նիւթապէս և՛ բարոյապէս:

Սակայն մեր մի քանի «հասարակական» ու «ազգային» գործիչներն այդպէս չեն ըմբռնում իրենց դերը:

Էջմիածնի համագումարի նախքան ցրելը, կովկաս. հայ. բարեգործական ընկ., Թիֆլիզի Կենտրոնական Կոմիտէի և հայ գիւղատնտես. ընկ. ներկայացուցիչները՝ Ս. Յարութիւնեան, Ա. Ղազարեան, Ա. Թադէոսեան, Շարաֆեան և Քաջազնունի ներկայացնում են վերջին նիստում մի յայտարարութիւն:

«Մեր ընկերութիւնները զննելով Կաթողիկոսի հովանաւորութեան ներքոյ և ընդունելով թէ փախտականների օգնութեան ձևի ծրագիրը և թէ Էջմիածնի կենտրոնական յանձնաժողովի հետ ունենալիք կապի անհրաժեշտութիւնը, որ պիտի արտայայտուի փոխադարձ աջակցութեան ու համերաշխ աշխատանքի մէջ...»

Բայց և այնպէս մենք մեզ անկախ ենք համարում նպատաների ժողովելու և բաժանելու հարցերում...»

Մաքիաւելեան մի յայտարարութիւն: Սա մեր բնածին, դարաւոր հին ախտը չէ՞, մեր մարմնի մէջ ժահրոտ հիւծումն, քայքայումն տարածող...

«Մենք համաձայն ենք, մենք ձեռք հետ ենք»... «Երայց մենք», «Երայց ես»... հենց այդ անիծեալ «Երայց»ներն, «Ես»ներն են, որ քանդում են մեր տունը, դառնում ազգային զանգրէնի մահացու միկրօբները:

Եւ ճիշդ են ասողները: Նրանք, որոնք հանապաղ գոռում-գոչում են, իրենց կուրծքն են թակում համերաշխ գործակցութեան մասին. որոնք հասարակական գիտակցութիւն են պահանջում հայ ժողովրդից:

Այնտեղ ճանճերի պէս կոտորում են փախտականներ, տնքում հիւանդներ ու ձերբեր, կոծում կանայք ու երեխաներ, այստեղ ցցում են անիծեալ «Երայց»ները, «մենք»ները, «Ես»ները...

Այնտեղ աղեկաբար ձեռք են կռակա-

սում նպաստի, այստեղ սառնասիրտ հնչում է «Երայց մենք անկախ ենք...» նպաստներ ժողովելու և բաշխելու...»

Օ՜ թունաւոր միկրօբներ մեր հասարակական փթախտի, ժահրոտ զանգրէնի:

«Բայց մենք անկախ ենք նպատաներ ժողովելու և բաժանելու հարցերում...»

Ուրեմն անկախ էք հաշտութիւններից էլ, ազատ էք հասարակական կօնտրոլից էլ...

Ճիշտ որ աւտօնօմիլ, հայկական ինքնավարութիւն...

Որտեղ մինչև օրս ոչ մի հաշիւ չտեսանք, ոչ մի բացատրութիւն հասարակութիւնից հաւաքած հազարաւոր նպատաների բաշխման:

Արդիօք այս բոլորից յետոյ իրաւունք չձեռնեք կաւաճելու, հաւատ չընծայելու այն բոլորին, որոնք այս պատմական ժամանակում հանդէս են գալիս իրենց «Երայց»-երով, «մենք»-երով, «Ես»-երով:

Այո՛ խիստ խորն է ժահրոտել մեր մարմինը, փթախտի, զանգրէնի բացիւնները դարեր շարունակ հիւծել-քայքայել են մեզ և հիւծում-քայքայում են տակաւին...

Նիմանդ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Երկրագործութեան ու Հողաշինութեան միջնորդը ներկայացրել է գեկուցագիր գիւղացիական հողատիրութեան հարցի մասին: Այդ գեկուցագրի մէջ միջնորդ Կրիվոշէնը առաջադրում է մի նախագիծ՝ պետական հողային ֆօնդ կազմող հողերը բաժանել պատերազմի մասնակից գիւղացիներին: Անշուշտ առաջադրած սկզբունքը տարածելու է ոչ միայն Ռուսաստանի այլ և Կովկասի վրայ: Չէ՞ որ մեր գիւղացիութիւնն էլ, ինչպէս Ռուսաստանի, տեղ է բազմաթիւ գինւորներ, որոնք ներկայումս կանգնած են ռազմի դաշտերում: Սակայն հողաշինման այդ ծրագիրը կարեւորագոյն նշանակութիւն է ստանում մասնաւոր Անդրկովկասի համար, ուր այդ հարցը կրում է աւելի բարդ բնոյթ: Ահա այս գեկուցագիրն իւր արծարծած հողաշինման ծրագրով առիթ է տալիս «Кавказ. Слово»-ին շատ ճիշտ խորհրդակցութիւններ անելու և գուշակելու, թէ այդ ծրագրի իրագործումն առաջ կը բերի Կովկասում աննախատեսելի հետևանքներ:

«Նախ և առաջ պէտք է նկատի առնել, որ Կովկասի շատ տեղերում հողաշինութիւնը չի կատարւում: Ուստի պետական հողային ֆօնդի ծաւալն այստեղ չի ներկայացնում նոյնպիսի որոշ մեծութիւն, ինչպէս Եւրոպական Ռուսաստանում: Այնուհետև՝ եղած պետական հողերի մեծ մասը որոշակի նշանակւած է Ռուսաստանից եկող զաղթականների համար: Զամինայն դէպս այդ հողերն այնքան ջատ չեն, որ նրանք բնակիցները ռուս զաղթականներով կարողանար թեթեւացնել որեւէ կերպով Ռուսաստանում գոյութիւն ունեցող հողային հարցը:

Մինչդեռ այդ հողերի քանակը մեծ նշանակութիւն ունի Անդրկովկասի հողային հարցի լուծման համար: Բացի այդ՝ ինչպէս մեզ յայտնի է, գոյութիւն ունի ծրագիր, որով Արևմտեան Անդրկովկասի հողերի մի մասը մտնելու է պետական հողային ֆօնդի շարքը:

Դիւրին է անուղղի թանկ անել, բայց ճիշդն զօրախտութիւն նրանք կը պատճառեն: Ուստի, նախքան հողաշինութեան գլխաւոր վարչութեան վերոյիշեալ ծրագիրը վերջնական իւր ձևը կը տալան և կը կործակուի, յոյժ անհրաժեշտ է, որ նա ենթարկուի տեղեկ անձերի քննադատու-

թեան՝ թէ տեղական վարչական մարմինների, զաղթականական ու պետական կալաժքների վարչութիւնների և թէ հասարակական կազմակերպութիւնների կողմից»:

Մթերքների մասնաւոր հացահատիկների թանգութեան խնդիրը շարունակում է զբաղեցնել մայրաքաղաքների մամուլը: Ահա ինչ է ասում «Русск. Вѣд.»

«Եթէ հացի խնդիրը ձեռք է բերել կարեւր նշանակութիւն, այն ժամանակ նրան պիտի մօտենալ խիստ կարևոր միջոցներով: Ոչ միայն տեսչութիւնները ղեկավարողները և ներկայացուցիչներն են ծանօթ հացափաճառութեան գործի դրութեան և այն պայմանների հետ, որոնց շնորհիւ առաջ է եկել հացի շուկայի ներկայ վտանգաւոր դրութիւնը, կան և ոչ սակաւ կազմակերպութիւններ և անձինք, որոնք կարող են ասել այս գործի մէջ իրենց ծանրաշէշի խօսքը: Մթերքների թանգութեան խնդիրը բարդ է և վիճելի: Անհրաժեշտ է նախապատրաստել վճարական միջոցներին՝ հարկաւոր ծանօթութիւն գործի հետ, կոչել ոչ թէ միջտեսչական խորհրդակցութիւն, այլ լայն խորհրդակցութիւն՝ գեմատվօնների, քաղաքների, գիւղատնտեսական ընկերութիւնների, բորսային կոմիտէների, առևտրա-արդիւնաբերական ձեռնարկների և կօօպերատիւների ներկայացուցիչների հետ և հարցը ենթարկել բազմակողմանի քննութեան»:

Անհրաժեշտ համարելով սուսմասիրել հացի շուկայի դրութիւնը ստատիստիկական նիւթերով և տեղեկ մարդկանցով, թերթը միայն այդ բոլորից յետոյ հնարաւոր է համարում «մշակել և իրականացնել մթերք հայթհայթման պայքարի պլանը, որը ընդունակ է իսկապէս վճել իրիկեղալի խնդիրը»:

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՅԱՒԵՐԻՑ

I.

Արդի գաւառական իրականութեան մէջ այնքան առատ են աչք ծակող բացասական երևոյթները, որ մարդ չը գիտէ որ մէկը յիշատակի: Գաւառի կեանքը իր բոլոր կողմերով ուսումնասիրողի առաջ ցցում են մի շարք ցաւոտ խնդիրներ, որոնք կարօտ են պարզ ու ճշգրիտ լուսաբանութեան: Եւ այդ ուսումնասիրութեան գործի անհրաժեշտութիւնն զգալով է՝ որ մենք կամենում ենք իրազեկ դարձնել ընթերցողին արդի գաւառական դրութեանը:

Նախ և առաջ, բնականօրէն մեզ հետաքրքրում է այն հարցը, թէ ինչ վիճակի մէջ է գտնուում գաւառի ժողովուրդը կամ՝ աւելի պարզ՝ գիւղացիութիւնը տնտեսական կողմից:

Ներկայ աշխարհաստան պատերազմը, ինչպէս և պէտք էր սպասել, իր քայքայիչ ազդեցութիւնն է ունեցել մեր գիւղացիների տնտեսական վիճակի վրայ: Կատարած զաւաթի և գնացի աշխատող ձեռքը՝ թողնելով իր յետևում հայրենի օջախը անտիրական, տարտամ դրութեան մէջ: Ճիշտ է, կառավարութեան կողմից արբերաբար տրւած նպատանքով պահեստների ընտանիքների դրութիւնը որոշ չափով ապահովւում է, սակայն այդ նպատանքով չէ բաւարարւում պահեստների ընտանիքների տնտեսական բոլոր պահանջները: Աւելի ղժժարին պայմանների մէջ են դատապարտւած ապրելու պահեստների այն ընտանիքները, որոնք ծայրայից չբաւարնեւ են. այդպիսիները, որ կեանքի նորմալ պայմաններում հազիւ-հազ են կարողացել իրանց գոյութիւնը պահպանել, այժմ օգնութեան աւելի կարիք են զգում: Բայն թէ այնպիսիները, որոնք տնտե-

սական փոքր ի շատէ բարեկեցիկ վիճակ ունին: Եւ ի նկատի ունենալով այդ հանգամանքը, մենք ինչպէս պարբերական մամուլում մի քանի անգամ ասել ենք, այժմ էլ կրկնում ենք, որ աւելի նպատակաւոր մար է պահեստների ընտանիքներին երեք դասակարգի բաժանել: այսպէս՝ միջոց ունեցողներ, միջակ չբաւարնեւ և ծայր չբաւարնեւ իւրաքանչիւր դասակարգի ընտանիքներին համապատասխան նպաստ բաշխել: Կառավարութիւնը՝ թեպետ բաշխում է նպաստ տալիս, բայց այդ կերպ չպէտք է վարեն մեր հասարակական կազմակերպութիւնները, որոնք նպատակ են դրել օգնութիւն հասցնել պահեստների ընտանիքներին: այդ կազմակերպութիւնները օրինական և նպատակաւոր մար հիմունքների վրայ դրած կը լինեն իրանց ձեռնարկած վսեմ գործը, եթէ նախ իրանց բարեխիղճ գործակալների միջոցով ստուգէին ծայր չբաւարնեւ, միջակ չբաւարնեւ ու միջոց ունեցողները և ապա՝ մեր յիշած ձևով բաժանէին նպաստները:

Բայց մի հարց. երբ պէտք է հանդէս գան այդ հասարակական կազմակերպութիւնները:

Սրանից մի քանի ամիս առաջ մեզ անհուն ուրախութիւն պատճառեց Բագի Կուլտ. Միութեան յղացած այն գեղեցիկ որոշումը, որով պէտք է գիւղերում կարիքաւոր պահեստների ընտանիքներին սերմացու բաժանւէր: Այդ առիթով նոյն իսկ Կուլտուրականի գործակալները եկել էին գիւղերը շրջելու և հարկաւոր տեղեկութիւններ հաւաքելու: Սակայն ահա արդէն գարնանացանքի ժամանակն է, բայց գեռ ևս Բագի Կուլտ. Միութիւնը չէ իրագործել իր որոշումը: Գուցէ այդ որոշումն իրագործելու արգելաւիթ հանգամանքը հանդիսացել է Տաճկաստանից և Պարսկաստանից զաղթած փախտականներին օգնելու հոգսը, մի հոգս, որ անշուշտ ամենից գլխաւորն է: Սակայն մեզ թւում է, թէ այնուամենայնիւ չպէտք է թողնել անտես և մեր գիւղացիների տնտեսական սուղ դրութիւնը և գոնէ նազագոյն չափով պէտք է օգնութեան գալ ծայր չբաւար պահեստների ընտանիքներին:

Դսմբենդ

Ա. Ապանեան

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴԸ ՀԱՅԵՐԻՆ

Հայ փախտականների աղիողորմ ճիչն արձագանք գտաւ նաև Ռուսաստանի մայրաքաղաք Պետրոգրադի հասարակութեան սրտերում: Ներառուութեան յատուկ օր նշանակեց, որու թերթերը կոչեւր տպագրեցին, որու հասարակութեան լաւագոյն շտաբերն ընդ առաջ գնացին այդ կոչերին և հայ փախտականի ծով կարիքներին: Ներառուութիւն, ինչպէս հազորդում է «Բաքու» թերթի սեփական թղթակիցը Պետրոգրադից, սպասածից մեծ արդիւնք է տւել: Առայժմ հաշիւ են միայն 300 տուփ, որոնց գումարը եղել է 8000 ռուբլի: Տուփերի թիւն է 2000. այդ հաշւով սպասւում է շուրջ 50, 000 ռուբլի:

Որքան էլ մեծ լինի այդ գումարն, այնուամենայնիւ չի կարող մեզ այնքան ուրախութիւն պատճառել, որքան այն վերաբերմունքը, որ ցոյց է տալիս դրանով ռուս հասարակութիւնը դէպի տաճկահայն ընդհանրապէս և դէպի հայ փախտականը մասնաւորապէս: Շատ անգամ է օգնութիւն աղաղակել տաճկահայն, յաճախ իր արիւ-

նով ցոյց տուել աշխարհին այն դը-
ժոխային պայմանները, որի մէջ ա-
պրում, քաշ է տալիս նա իր կեանքը,
բայց երբեք այդպիսի քերականութիւն-
ները չէ գտել ուսումնասիրական
հրապարակախօսներէ, որոնք, թուում
է, թէ անցեալի բացէն էլ են ցանկանում
ծածկել, թերին լրացնել:

«Ռուսաստանի պարտքը հայերին,
գրում է Միլիւկովը, հին պարտք է: Դ-
նօսքը վերաբերում է անշուշտ Սան
Ստեփանօի դաշնագրին, որի զօրու-
թեամբ հայ ազգաբնակիչները Տաճ-
կահայաստանում պէտք է ստանար
բարեօրոշման և բարենորոգումներ,
նրա կեանքն ու գոյքը պէտք է ապա-
հովէին քրդերի և չերքէզների յար-
ձակումներէ, պատերազմի ժամանակ
ռուսական բանակի հետ յարաբերու-
թիւն ունեցողներն անպատիժ մնային:
Եւ որպէսզի անթերի կերպով ի կա-
տար ածելին այս պահանջները, ռու-
սական բանակը պէտք է մնար Ասիա-
կան թիւրքիայում 6 ամիս՝ վերջնա-
կան հաշտութիւնը կայանալու օրից
հաշտութիւնը կայանալու օրից հաշտ-
ութիւնը կայանալու օրից հաշտութիւնը
մահաւան դատապար-
տեց այդ դաշնագիրը Բերլինի վիճա-
ժողովում: Ռուս կառավարութիւնն
անկարող եղաւ վճարել հայերին, ըստ
Միլիւկովի, այն պարտքը, որ ինքնա-
կամ կերպով յանձն էր առել: Պարզ է,
թէ ինչ կը լինէր տաճկահայերի վի-
ճակը: Գաւառական հարստահարու-
թիւնների տեղ առաջ եկան սխտեմա-
տիկ կոտորածներ, ստեղծեցին արեան
բաղանիքներ, հայրենի երկիրը դժոխքի
վերածեց:

«Տաճկական իշխանութիւններն, ա-
սում է Միլիւկովը, մեծ հաճոյքով կը
ցանկանային դէն շարունակ մահապա-
կան ծովի մէջ խրած այդ սեպը,
(հայերին), եթէ ոչ ձուլելով, ապա ու-
րեմն քշելով: Եթէ ոչ քշելով՝ կոտորե-
լով և ոչնչացնելով: Մեզինք առաջ դեռ
Դիւղաստանն ստիպւած եղաւ հաւատա-
լու, որ պարբերական ջարդերով հայ-
երին ոչնչացնելը տխուր պատահակա-
նութիւնն արդիւնք չէր, այլ գիտակցօ-
րէն տարւող, սխտեմատեք տակտիկա:
Այս ճշմարտութիւններով ու փաստերով
յարգելի հրապարակախօսն ուզում է
ապացուցած լինել, որ տաճկահայ ժո-
ղովրդի տառապանքները մեծ կապ ու-
նեն Ռուսաստանի ընդդէմ Տաճկաստա-
նի մղած պատերազմների հետ, որնման
դէպքերում հայ ժողովուրդը թիւրք-
իայում անկարող է եղել թագցնել իր
համակրանքը դէպի Ռուսաստանը, օգ-
նել է ուսումնասիրել, որքան կարողա-
ցել է, և միշտ էլ յոյս է ունեցել և հա-
ւատ, որ իրեն աղատութիւնը պալու է
հիւսիսից, Մասսի միւս կողմից:

Ռուս հասարակութեան համար գու-
ցէ մասամբ նորութիւն լինի յօդա-
ժագրի ասածները, գուցէ նորութիւն
լինի նաև նրա այն միտքը, թէ «հայ
ժողովրդի գոյութիւնից է կախւած
ռուսական կուլտուրական միասնի յա-
ջողութիւնը տաճկական շրջաններում»:
հենց զրա համար էլ շնորհակալութեան
և երախտագիտութեան արժանի է մեր
կողմից յարգելի հրապարակախօսը, որ
այդ ճշմարտութիւնը սեփականութիւն
է դարձնում ուսումնասիրական:

Հայ ժողովուրդը տարիներ շարունակ
ճիգ է թափում ստանալու այդ կամա-
տը պարտքը: Նման այն պարտաւե-
րին, որ ամեն ինչ զոհում է, դատա-
րանների շնորհիւ մաշում իր արդար
ստանալիքը ձեռք բերելու համար և
միշտ էլ ակնկալուց, յուսով ու հաւա-
տով սպասում է արդար վճար:

Շնորհակալութիւն Պետրոգրադի հա-
սարակութեան:

Դէմոս

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՆՆԱՐԿՆԵՐ

Պատերազմական երկոյթներից ամե-
նախոշորը դեռ ևս համարւում է Պերմիշ-
բերդի անկումը: Նոյնիսկ թշնամական
մամուլը մեծ նշանակութիւն է տալիս
ռուսաց զէնքի այդ յաջողութեան:
Օրինակ «Berliner Tagebl.»-ը ասում է.
«Պերմիշի անկումից յետոյ Աւստրի-
ան պէտք է մտածէ ոչ թէ յաղթու-
թեան համար, այլ միմիայն իւր ինք-
նապաշտպանութեան»: Միւս կողմից՝
թերթերը վկայում են, որ աւստրիա-
ցիները ցոյց են տալիս ամենաուժեղ
դիմադրութիւն և վեհաբնական ամե-
նառաջնակարգ զօրքերն են կուռն
կարպատներում: Այդ լուրը հաստա-
տում է այն միտքը, որ Աւստրո-Վէն-
գրիան թափում է վերջին ճիգերը, որ
թոյլ չտայ ուսումնական անցնելու
կարպատները և իրենց վաճառը կաշնե-
լու Բուլղարիայի և Վէնայի պատե-
րին: Խոշոր երկոյթ է նոյնպէս այն, որ
գերմանացիները թուլացնում են Օսո-
վեց բերդի պաշարումը: Սակայն ընդ-
հանուր առմամբ ներկայումս տիրում
է հանգստութիւն պատերազմական ճա-
կատներում: Այժմ կատարւում է զօր-
քերի ներքին կազմակերպութիւններ և
բացի դրանից կարծես թնդանօթների
որոտը փոխել է քաղաքագէտների
նոտաներին: Գարնանային և ամառան
աճիկ փոթորկից առաջ հակառակորդ-
ները թափում են վերջին ճիգերը, որ
այդ փոթորկի ժամանակ, որքան կա-
րելի է, շատ դաշնակիցներ ունենան:
Այդ է պատճառը, որ ներկայումս չէ-
զօք երկրներում կատարւում են դիպլո-
մատիկական մեծ գործողութիւններ:

Սակայն չնայած թատերարմի հա-
մեմատական հանգստութեան, դաշնա-
կիցները լուրջ կերպով զբաղւած են
Տաճկաստանով, երկի մտադիր են ու-
ժասպառ անել վերջինիս մինչև զար-
նանային վճռական ճակատամարտերը:
Ամենախոշոր երկոյթը այդ տեսակե-
տից կազմում է Ռուսաց նաւատորմի
յարձակումը Բոսֆորի վրայ: Դա նշա-
նակում է, որ Սև ծովը բոլորովին ա-
զատ է տաճիկներից: Եր Երապոլիսը և
միշտը ուրիշ ծովամիակայ քաղաքներ,
որոնք յենակէտներ էին ծառայում
տաճկաց կովկասեան բանակին, այժմ
կորցրել են իրենց այդ նշանակութիւ-
նը և իրենք են կարօտ օգնութեան:

Բոսֆորի ուղղակիումը կարող է ճա-
կատագրական նշանակութիւն ունենալ
Տաճկաստանի և Պոլսի համար, որին
մահացու հարւած կարող է հասնել ոչ
միայն հարաւից, այլ և հիւսիսից՝ Սև
ծովի կողմից:

Լ. Վ.

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Եզդիրից հեռագրում են «Արեւի»,
որ մի քանի օր առաջ այդտեղ է եկել
պարոն Ս. Տ., որ կառավարութիւնից
իրաւունք է ստացել զբաււած սահմա-
նակից գաւառները կառավարելու (Բա-
յազէտ, Դիւղին, Դարաքիւիսէ, Արմաի,
Ալաշկերտ, Մաքու և այլն): Պ. Ս. Տ.
վերցրել է 7-8 ուսանող իրեն օգնա-
կաններ, որոնք ձեռքումն է լինելու
այդ գաւառների ամբողջ քաղաքացիա-
կան ազմիրատրացիան:

«Հորիզոն» ասելով մեծ իշխան
Գէորգի Միխայլովիչ Զուլֆայում եղած
ժամանակ անձամբ պարզեցրել է
հայ կամաւորների խմբից չորս հոգու
4-րդ աստիճանի Գէորգի շքանշաններով
և երկու հոգու էլ «քաջութեան» շքանշ-
անով:

Հայ կամաւոր խմբերի կարգադրիչ
Մարմինը ստացել է Բոստանից (Ամե-
րիկայից) 47.024 ռուբլի (առաջին ան-
գամ ստացել էր 47.061 ռուբլի): Բաց

այդ ստացել է Ամերկայից՝ Միչիգան
նահանգի հայերից 930 ռ., Մարսէլից
— 2000 ռուբլի, Սուխումից — 2000 ռ.,
Նովոռոսիյսկից — 2000 ռուբլի:

Մոսկւայի հայ զաղութի պատ-
գամաւորութիւնը դիմել է քաղաքա-
պետ Չեխովին խնդրելով, որ վեր-
ջինս աշակցութիւն ցոյց տայ յօգուտ
հայ փախստականների հանգանակու-
թիւն կազմակերպելու գործին: Չեխո-
վովը խոստացել է իւր աշակցութիւնը:
Մշակ-ը հաղորդում է, որ կով-
կասեան Հայ Բարեգործական ընկ.
Սուխումի ճիւղը ծրագրում է կառու-
ցանել Սև ծովի ափում սանատորիա
հիւանդ ու վիրաւոր զինուորների հա-
մար:

Սալմաստի շրջանից «Մշակ»-ին
գրում են, որ գրեթէ բոլոր հայերը,
որոնք փախել էին Ուրմիայից զէպի
Սալմաստ, թուով 750 հոգի, ճանապար-
հին կոտորել են քուրդերի և թուր-
քերի ձեռքով:

«Պետրոգրադը — հայերին» կայա-
ցած երեքօրեայ հանգանակութեան
վերջացած հաշիւը երևում է, որ 2000
զաձանակներէ ցտացել է 32 հազար
ռուբլի, տաճիկ ներատուութիւններ
եղել են 12 հազար ռուբլի, բացի այդ՝
սպասւում է ևս 15 հազար ռուբլի:

«Кавк. Сл.»-ում տպւած է Պոյի
ռուսական հիւպատոսի հեռագիրը Ա-
տրպատականի առաջնորդ Ներսէս
Եպիսկոպ. Մելիք - Թանգեանին, որը
ներկայումս փախստականների գործե-
րով զանւում է Հին-Նախիջևանում:
Հիւպատոսը գրում է. «Պոյի հայ ազ-
գաբնակութեան համար, որտեղ չէր ե-
ղի թիւրքերի արշաւանք, անհրաժեշտ
չէ նրաթական օժանդակութիւն: Սալ-
մաստի համար հարկաւոր է 650.000 ռ.:
Ուրմիայի համար ոչինչ չեմ կարող ա-
սել, որովհետեւ նա մինչև օրս գտնւում
է թիւրքերի ձեռքում և ինձ յայտնի
չեն կարիքների չափը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀՈՒՅԻ

Հայկական կամաւորների 6-րդ խմբի
անդամներից մէկը եփ. Յ., բնիկ շու-
շեցի, ներկայումս գտնւում է մեր քա-
ղաքում, ուր եկել է այդ խմբի կողմից
իրեն ներկայացուցիչ ժողովարարու-
թիւն անելու թէ զբաւում և թէ մա-
նաւանդ իրերով զինաւորապէս սպի-
տակեղէնով:

«Եզրայրական Օգնութեան» կոմի-
տէն իր վերջին նիստում որոշեց 300
ռուբլի յատկացնել իրեն կից գործող
կանանց կոմիտէին, որ անյապաղ պատ-
րաստին սպիտակեղէն յիշատի խմբի
կամաւորների համար:

Որոշւած է 1916 թ. նորակոչ-
ների զինւորագրութիւնը կատարել
առաջիկայ մայիսին: Այդ պատճառով
զինւորական վարչութիւնն առաջար-
կել է ուսողական հիմնարկութիւն-
ներին և քաղ. վարչութիւններին ձեռ-
նարկել 1895 թուին ծնուած տղաների
ցուցակները զինւորական վարչու-
թեանը յանձնելու եկող ապրիլի 18-ին:

Չառելի տօներէից յետոյ տեղիս
Բէլալական դպրոցի վարչութիւնը ձեռ-
նարկում է մամուլարդական յատուկ
զանիճի շինութիւն, որի համար ծախ-
սելու է ըստ նախահաշիւի 10 հազար
ռուբլի:

Բէլալական դպրոցի պ. տե-
սուշը մտադիր է դիմել քաղաքային
վարչութեանը խնդրելու, որ դպրոցին
յատկացի մի զետեմտին հողամաս բա-
զին կից ռուբլւարի մօտ: Դպրոցական
վարչութիւնը ծրագրում է այդտեղ ա-

շակերտների ձեռքով ու խնամքով տըն-
կել ծառեր և շինել մի պուրակ, ո-
րը երեք տարուց յետոյ դպրոցի վար-
չութիւնը ստացած հողամասի հետ կը-
վերադարձնի քաղաքին:

Մարտի 26-ից Բէլալական դպրո-
ցում սկսելու են աւարտական քննու-
թիւններ 6 և 7-րդ դասարաններում,
փոխադրական քննութիւններ նախա-
կրթարանում և մեծ պատրաստական-
դասարաններում և միևնոյն ժամա-
նակ նորեկների քննութիւններ:

Ինչպէս յայտնի է քաղաքային
դուման ունի այսպէս անւանւած շուցի
կապիտալ: Դուման այժմ որոշել է
յատկացնել այդ գումարից 5 հազար
ռուբլի քաղաքի համար ալիւր գնելու
այն դէպքում, երբ կարիք զգացի քա-
ղաքում:

ԿՈՎԿԱՍ

«Մշակ»-ի տեղեկութիւնների հա-
մաձայն թիւրքական զօրքերի վերջին
արշաւանքները պատճառով մնանները
հայերին և յոյներին Օլթիի, Արդահա-
նի և Արտաշինի գաւառներում ընդհա-
նուր գումարով հասնում է մօտ 16 մի-
լիօն ռուբլու:

Երևանի բայօնական գիւղատըն-
տեսական համագումարը Պետական
Դումայի նախկին անդամ Սաղաթե-
կանի նախագահութեամբ զբաղւել է
ի միջի այլոց Երևանի նահանգում գիւ-
ղատնտեսական մթերքների գների
թանգանալու հարցով: Պարզւել է, որ
ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր
ճիւղերում տիրում է խիստ ճգնաժամ:
Նկատւում է հացի գնի թանգանալը
45%, գինու ոչ մի պահանջ չկայ, որ-
պիսի հանգամանքը մեծ վնասներ է
սպառնում գինեգործներին: Կաշի ար-
դիւնագործութիւնը իջել է 90%, Խոր-
հրդակցութիւնը որոշել է դիմել խըն-
դրելու երկարատե փոխառութիւն Պե-
տական բանկից:

Մարտի 8-ին Թիֆլիզում հայոց
երաժշտական ընկերութեան նախա-
ձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ հանդի-
սաւոր հոգեհանգիստ յայտնի երաժըշ-
տապէտ Մ. Եկմալեանի յիշատակին
նրա մահաւան տաճանակալի առթիւ:
Մասնակցել են խոշոր հայ երաժշտ-
ներն ու Ներսիսեան դպրանոցի քառա-
ձայն խումբը: Հանգուցեալի գիրեզմա-
նի վրայ դրւած էր պսակ. արտասան-
ւեցին ճառեր: Ներկայ էին հայ կուլ-
տուրական հիմնարկութիւնների և մա-
մուլի, զբաւանութեան ներկայացու-
ցիչները:

Թիֆլիզի հայոց գիւղատնտեսա-
կան ընկ. կից կազմւած «պատերազ-
մից» միասնւած հայ գիւղացիների քա-
յալւած տնտեսութիւնը վերականգնող
կոմիտէն հրաւիրել է պ. Ս. Տիբատու-
րեանին (աւարտել է Նանսիի գիւղա-
տնտեսական դպրոցը) որպէս կոմիտէի
հրահանգիչ Ալաշկերտի շրջանում: Կո-
միտէն նրան տւել է նետեալ հրա-
հանգները. 1) հաւաքել վիճակագրա-
կան տեղեկութիւններ Ալաշկերտի շր-
ջանի պատերազմից մնացած հայ գիւ-
ղացիութեան տնտեսութեան մասին. 2)
պարզել այդ շրջանի համար ան-
հրաժեշտ սերմացուի, լծկանների և
գործիքների տեսակն ու քանակը և
նրանց գները. 3) աշխատանքներն
սկսել այն միասնւած վայրերից, որոնք
պատերազմի բեմից համեմատօրէն ա-
ւելի հեռու են գտնւում:

Կոմիտէն նոյն պայմաններով բա-
նակցութիւններ է վարում երկու ու-
րիշ գիւղատնտեսների հետ:

«Кавказ»-ում լոյս է տեսել մի
նոր պարտադիր որոշում, որով արգել-
ւում է թատրոններում, կինեմատօ-
գրաֆներում, կոնցերտներում և այլ
զարմատիկներում ներկայացուցները
գիշերայ ժամը 12-ից աւելի ուշ տե-

ւելի Բացառութիւն է զնում այն ներկայացուցիչներին, որոնք տրուած են բարեգործական նպատակներով:

Նմանապէս կոտորները, բնութագրողները, կաֆէ-շանտաճները իրաւունք ունեն գործելու մինչև պիշիւրայ 2 ժամը:

ՌՈՒՍՍԵՍԵՆ

Միջկարգական խորհրդակցութիւնը ձայների մեծամասնութեամբ ընդունել է խաղողի գինու (16° ոչ բարձր) և գարեջրի վաճառքը: Չեմստիօներն ու քաղաքներն այդ խմիչքների վաճառքն արգելելու իրաւունքից զրկուած են:

Մայրաքաղաքի լրագրների ասեւրով գերմանական ապրանքների բոյկոտը սկսուած է մեծ չափով տարածուել ուսանական քաղաքներից շատերում:

Անդադար աճող թանգութեան դէմ կուսիւ նպատակով կազմակերպուած է միջկարգական միայուն կոմիտեա, որը պէտք է ի մի ձուլի բոլոր առանձին վարչական օրգանների գործունէութիւնները:

Նիմիւն-Նովոգորոդում կայացել է բօրսային կոմիտէի արտակարգ ժողովը նաեւ զինների անչափ բարձրանալու առթիւ: Ժողովը միաձայն մատնանշել է, որ նաեւ թանգութեան արհեստական է և հետևանք սպիտակաշիւայի: Որոշել են դիմել մինիստրների նախագահ Գորիմիլինին և առևտրի մինիստրին, որ օրէնսդրական եղանակով անյապաղ նշանակուեն որոշ գներ նախային վաճառքի վրայ:

ՄԵՐ ԹՂԹԵԿԻՏՆԵՐԸ

ԽԱՆՔԵՆԴ-ԱԻԱՆ

Խանքենդ ականը գտնուած է Շուշուց հիւսիս, Գարգար գետի ափին մի գեղեցիկ հարթութեան վրայ, քաղաքից 10 վերստ հեռաւորութեամբ: Նա շնորհիւ իր առողջարար և բարեխառն կլիմայի ու գրաւիչ դիրքի համարուած է գանազան հիւանդութիւնների, զլխաւորապէս թոքախտի բուժավայր: Սակայն Խանքենդ ականը շատ հեռու է իսկական կուրորտ կոչւելուց, որովհետև չունի ոչ մի յարմարութիւն թէ սանիտարական և թէ կենսական պայմանների կողմից: Հիւանդանոց չկայ, բժիշկ, անգամ ֆելդշեր: Եթէ մէկը ծանր հիւանդ է, կամ պէտք է Շուշուց բժիշկ հրաւիրի, ընկնելով բաւական ծախքի տակ, կամ ինքը պիտի գնայ Շուշի, որի համար նրա առջև ծառանում են բաւական դժարութիւններ:

Կենսական միջոցների կողմից նոյնպէս անյարմարութիւնները շատ են:

Հիւանդի սնունդի համար անհրաժեշտ ձուռն և կաթը վաճառուած են աւելի թանկ գնով, քան նոյն իսկ Շուշուում: Կաթի փոքրիկ բաժակը 4 կոպէկ, ձուռն 2 հատը 5 կ. Հացը ամբողջովին հում և խմոր են հանում հնոցից ու վաճառում, ֆունտը 5 1/2 կոպէկով:

Բնակարաններն էլ այնքան յարմար չեն:

Խանքենդի կենանքը մեռած է. չըկայ ոչ միայն զուարճատեղի, այլ և մտքերի փոխանակման վայր, անգամ գրադարան—ընթերցարան:

Հասարակական հաստատութիւն միայն ծխական դպրոցն է, որ գտնուած է ծայր անսպասանիւ և խախտու վիճակի մէջ. դպրոցի աշակերտների թիւը, չի անցնում 40-ից, որի 1/3 մասը ծայր չքաւորներ են և ձրիավարք:

Դպրոցը տեղաւորուած է եկեղեցու բակում, մի գոմանման սենեակում. բաղկացած է երեք բաժանմունքից,

դեկավարում է մի ուսուցիչ:

Խանքենդին ունի շատ հարուստներ, նոյն իսկ բէկեր, որոնք ուսուցմարանի համար շէնքեր ունեն և կարող էին, առանց մի բան կորցնելու, մէկն ու մէկը այդ շէնքերից յատկացնել դպրոցին, սակայն չեն անում:

Ժողովուրդը փախչում է ծխական տուրք տալուց, յօգուտ ուսուցմարանի, կարծելով որ ծխական դպրոցն իրեն ոչ մի օգուտ չի տալիս, բացի վնասից:

Բժ, եւ փող եւ տալու ուրիշի երեսնան գնայ սովորի, ասում են ու նստում իրենց տանը:

Դպրոցը ոչ մի հաստատ եկամուտի աղբիւր չունի, հոգաբարձութիւնը, նոյն իսկ ուսուցչի ուսուցիչը լրացնելու համար, գիմում է համարեա մուրացկանութեան:

Ոչ ոք չի ուզում հետաքրքրել դպրոցի վիճակով, այլ նոյն իսկ ուրախ էլ են նրա փակւելով:

Եւ այս կատարուած է այնպիսի վայրում, ուր կարելի է ունենալ մի կենտրոնական երկգանեան դպրոց 2-3 ուսուցչով հանդերձ:

ՄԻ ԳԱՆԱՌԱՅՈՒ ՁԱՅՆԸ:

(Նամակ խմբագրութեան)

Դարաշրջադ.

Նորածիլ «Փայլակի» առաջին համարը ստանալով, խմբագրական յօդաւորում ի միջի այլոց կարգացի հետեւալ ուշադրաւ խօսքերը. «Փայլակը» ընդհանուր քաղաքացիական խնդիրների հետ միասին շօշափելու է միշտ և ծանրանալու է զուտ տեղական բնոյթ կրող խնդիրների վրայ: Այսօր աւելի քան երբ եւ իցէ կարիք կայ գաւառական ասպարիզում այսպիսի մի օրագրի: Ասում ենք երբ և իցէ, որովհետև Եւրոպական աւերիչ հրդեհը բռնկւելուց յետոյ մեր կեանքում գոյութիւն ունեցող համարեա բոլոր թիրթիրն ու հասարակական գործիչները միահամուռ զբաղւած են պատերազմից առաջ եկող ու նրա հետ կապւած խոշոր խնդիրներով: Իրաւունք չունենք նրանցից աւելին պահանջելու, բայց միևնոյն ժամանակ չի կարելի մոռացութեան տալ գաւառը, որովհետև պատերազմական թատերաբեմում տեղի ունեցող կրակը անխուսափելիօրէն անդրադառնում է գաւառի վրայ: Ըստ կարելոյն չափ գաւառի ցանաւ սոճեղու է եղնում «Փայլակը», իսկ թէ որ աստիճան կարող կրկին նա իրագործելու իր ընդունած նշանաբանը մեր տատասկոտ, ամայի իրականութեան մէջ, որտեղ իւրաքանչիւր գաղափարական գործ կապւած է անթիւ դժարութիւնների ու խոչնդոտների հետ, այդ ցոյց կը տայ ապագան, իսկ մենք, գաւառում գտնուող փոքր ի շատէ գիտակից մարդիկ մեր հերթին պէտք է չլիանանք կարեցածին չափ աշխատելու գաւառում ու ընդառաջ գալու «Փայլակին»:

Եկէք, ուրեմն, ամեն կերպ նպաստենք մեր գաւառի կրծքում գարնան մանուշակի հետ լոյս տեսնող «Փայլակին» ու ձեռք-ձեռքի աւած չ'թողնենք, որ նա էլ իր նախորդ «Դարաբաղ» օրագրի պէս դեռ չձագկած թաւամի:

Սիւնեցի Լեւոն:

ՊԵՏԵՐԵՆՆԵՐ

ՀԵՌԱՅԻՐՆԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԸ: ԲԵՐԵՆՏՏՐԱԲԵՆԸՈՅ

Նէմանից դէպի աջ տեղի ունեցող ճակատամարտերն ունէին ընդիմադրական բնոյթ: Օսովցի մօտ թոյլ

Թեղանօթային կռիւ էր: Շեկվա և Օմուլե գետերի շրջանում Տարտակ—Վախիճակատում դէպի արևմուտք տեղի են ունենում կատաղի կռիւներ դիրքերի գրաւման համար: Մի օրւայ ընթացքում վերցւած են դերի 600 գերման զինւորներ հինգ սպանների հետ միասին. Էւ աււած են նաեւ 2 գնդացիներ:

Կարպատներում մեր առաջխաղացումն մարտի 13-ին զարգանում էր գլխաւորապէս Բարաֆէլդի ուղղութեամբ, ուր մենք կուով գրաւեցինք նոր գիծ բարձրունքների վրայ, երկարութեամբ մօտ 35 վ. Սվինիերով տեղի ունեցած կռոււմ «389» բարձրունքների գրաւման համար մենք Մլինարօչ գիւղի արևելքում ոչնչացրինք 3 բաւալիօն աւստրեացիների: Մոնկաչ և Ստրի ուղղութիւններով թշնամին նորից կամենում էր մի շարք գրոհներով արձակութեան գործել, որոնք յետ մղւեցին. միևնոյն ժամանակ նա անօգուտ կերպով փորձում էր նետել մեր խրամատները մեծ քանակով ձեռքի ուսմբեր:

Մարտի 15 Սեծովեան նաւատորմը ուժեղացնեց Բօսֆորի երկու ափերում եղած արտաքին ամրութիւններն ու բաւարէյները: Մեր օդաչուները, սաւառնելով Բօսֆորի ամրութիւնների վրայ, յետախուզութեան էին անում և յաջողութեամբ նետեցին ուղեւոր: Թիւրքերը սկսեցին հրացաններից ու հրէտանիներից կրակ տեղալ օդաչուների վրայ, որ անվնաս անցաւ: Բօսֆորից դուրս գալու փորձող ականանաւերը մեր կրակի տակ ստիպւած եղան յետ դադնալ նեղուցը: Ծովից դէպի Բօսֆոր ճեղքելու փորձող չորսկայմեայ թիւրքական մի շոգենաւ մեր կրակից խիստ վնասւեց և նետւեց ծովեղբերը:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անգլիական մինիստրների նախագահ Գրէյը Բուչէնում կայացած մի միտինգում ասել է, որ հարկաւոր մօմենտում հաշտութեան պայմանները կը ձեռնկրպեն զաշնակիցների կողմից, համաձայն այն դաշնագրութեան, որը կը յայտարարել ընդհանուրի դիտութեանը: Հաշտութեան գլխաւոր պայմանը կը լինի Բելգիայի վերականգնումը: «Մենք ցանկանում ենք, սակայն Գրէյը, որ Եւրոպայի բոլոր ժողովուրդները լինեն ազատ և իրենք մշակեն իրենց յարմար կառավարչական ձևերը: Մենք չպէտք է լսենք այլևս պատերազմից յետոյ սրբի շաչիւնը իրեն Գերմանիայի հաւատարիմ գործակիցը»:

«Կառ. Օլ.» հաղորդում է. Վախից դադողեկ փախչողների ասելով, այդ քաղաքում կենդրոնացած է մօտ 20 հազար կանոնաւոր զօրք և մօտ 10 հազար բաշխուղղւելու: Քրիստոնեաների շարք մինչև այժմ տեղի չի ունեցել, բայց խիստ միջոցներ են ձեռք առնւած, որ քրիստոնեայ գիւղերի միջև չլինեն փոխադարձ յարաբերութիւններ: Գրաււած են բառիս բուն նշանակութեամբ ուսուստի բոլոր միջերը: Փողոցներում և հրետանիներում են ունեցել, ընկնելով մեր հրետանիների ու գնդացիների սպանիւ: Մեր դէմ կուում էին նիգամի գօրամասերը: Մենք դերի ենք վերցրել 450 սովկար 7 սպանելով:

Չև չլինեն փոխադարձ յարաբերութիւններ: Գրաււած են բառիս բուն նշանակութեամբ ուսուստի բոլոր միջերը: Փողոցներում և հրետանիներում են ունեցել, ընկնելով մեր հրետանիների ու գնդացիների սպանիւ: Մեր դէմ կուում էին նիգամի գօրամասերը: Մենք դերի ենք վերցրել 450 սովկար 7 սպանելով:

Կ. Պօլսում էնվէր-փաշայի ու գերմանական զինւորական միասնայի դէմ դաւադրութիւն է բացւած. ձեռքաւարւել են մօտ 100 սպանելով:

Լուրերին նայելով Իտալիան դուրս կը գայ երկու շաքաթայ ընթացքում, իսկ Բօլգարիան մօտիկ օրերում վերջնական վճիռ է ներկայացնելու թիւրքիային: Թրակիան ու Ադրիանապօլիսը ինքնակամ իրեն յանձնելու համար:

Ֆոնդեր-Հօյց փաշան Սօֆիայի վրայով ուղևորւել է Բերլին՝ կայսրին զեկուցելու թիւրք բանակի դրութեան ու ռազմանիւթերի բացակայութեան պատճառով նեղուցները պաշտպանելու անկարելիութեան մասին:

«Խօ. Բր.» ասելով թիւրք զօրքերը կենտրոնանում են Սօւլթուլաղի շրջանում և ուժեղանում է գերման պրօպագանդը թիւրքիայի սահմանակից պարսկական գաւառներում:

«Բա. ՄԻ.» հաղորդում է, որ Տուլսից Դարգանէլ են ուղևորւել Ֆրանսիական ցամաքային զօրքեր բազմաքանակ ռազմամիջոցներով: Լուրերին նայած Սարսի ծոցում սկսւել է զաշնակից զօրքերի զեսանտը:

Սօֆիայից հեռագրում են «Բյւ. Բեժ.»—ին. Չմիւնիայի արևելեան ծայրում շուտափոյթ կառուցւած են բաւարէյներ: Դեսանդը ծովի կողմից անհնարին է: Չմիւնիայի հիւսիս արևելքում կենսաբանացրած են մեծ գօրաբանակ:

Աստրիների կոտորածը Պարսկաստանում գրաւել է հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների լուրջ ուշադրութիւնը: Ամերիկական զեսպանութիւնը Թեհրանում խիստ առաջադրութեան է արել պարսիկ կառավարութեանը, որը իւր կողմից կարգադրել է խստագոյն քննութիւն կատարել պարզելու յանցաւորներին և կոտորածի բոլոր հանգամանքները: Պարսիկ կառավարութեան և Միացեալ Նահանգների միջև ներկայումս տեղի են ունենում դիւանագիտական բանակցութիւններ, որի ընթացքում, ինչպէս ասում են Միացեալ Նահանգների կառավարութիւնը լուրջ առաջադրութիւններ է արել Պարսկաստանին:

«Բա. ՄԻ.» տեղեկութիւնների համաձայն՝ Կրակովի թերթերը սպագրել են կառավարութեան կողը, որով առաջարկուած է ազգաբնակչութեանը հեռանալ քաղաքից. սպասւում են Պերմիշլի անկման պատճառով ռազմական գործողութիւններ կրակովի շրջանում: Կրակովի էվակուացիան սկսւել է: Օրական 18 երկաթուղային գնացքներ տանում են քաղաքից հեռացող բնակիչներին:

Փարիզից հեռագրում են Բեպե-ին. Հիւսիսային Իտալիայում դպրոցական շէնքերը յարմարացնում են զինւորական հիւանդանոցների համար: Կէս միլիօն իտալական զօրքեր կենտրոնացւում են Տրօլի ու Տրինտի մօտերը: Ազգաբնակչութիւնը Գարգա լճի շրջաններից հեռացւում է:

Սմբ. հր. Լ. Վարդապետեան